

ТРАНСФОРМАЦІЯ СУЧАСНОГО ВЕСІЛЬНОГО ОБРЯДУ УКРАЇНЦІВ НА БОЙКІВЩИНІ

У статті розглядається питання символіки у весільному обряді українців Бойківщини та процеси трансформації в обрядовості наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. Простежується стійкість окремих елементів обряду. Особливо важливо, що у статті висвітлюється ціннісний аспект у ставленні сучасної людини до природи, традицій, хліба, звичаїв.

Ключові слова: бойки, весілля, барвінок, дівич-вечір, культура, нація, трансформація.

Багато дослідників культури Бойківщини приділили увагу вивченню бойківського весілля. Всі вони вважають бойківське весілля найважливішим родинним обрядом, який зберіг значущі сакральні й театральні елементи. Відзначається також, що воно має певні відмінності в Південно-Східній, Північній і Закарпатській Бойківщині.

Наше завдання – дослідити основні елементи бойківського весілля в сучасних умовах Центральної Бойківщини на конкретному прикладі Стрийщини як етнографічного центру цього краю. Для цього ми зустрілися з корінними жителями Стрийщини, які мають великий досвід організації бойківських весіль, та записали їхні розповіді про сучасне весілля. Нашими респондентами були: весільний повар Іванків Марія, розпорядник бойківських весіль Гринишин Ігор, керівник капели музикантів Грос Микола. Записи наші стали основою аналізу сучасного весілля на Стрийщині.

Весілля, як кульмінаційний момент людського життя, належить до ініціальних обрядів, що включає матеріально-символічний перехід крізь смерть і спілкування, а також є таїнством посвяти молоді у доросле життя¹.

Визначальною ознакою автентичного весілля є його основні обрядодії. Передусім це вбрання молодої – нареченої і молодого – нареченого, дружбів, дружок, батьків і матерів та членів родини. Другою важливою ознакою є присутність музикантів, які виконують основні народні бойківські мелодії для співу і танців. І третя основна ознака – наявність основних страв бойківської народної кухні.

Виходячи з основного призначення весілля – родинно-громадського відзначення важливої події створення нової молодої сім'ї, – на нього запрошують рідних, друзів, сусідів та знайомих батьків і молодих. Основна частина весілля відбувається протягом двох діб (субота і неділя) і складається з кількох важливих обрядів. Відповідальність за матеріальне і організаційне забезпечення весілля лежить на батьках молодих.

Основна обрядова дія весілля починається тепер із прощання з дівочтвом. Відбувається напередодні дня шлюбу. Комплексу обрядодій наприкінці ХІХ століття притаманне збереження символічних і магічних дій переважно землеробського походження (квітання гільця, короваю, розплетення коси дівчині на ярмі, благословення батьків наречених)². На сьогодні дівич-вечір, чи холостяцька вечірка – це особисте бажання наречених. Якщо їм хочеться востаннє відчути себе вільним і гучно погуляти, звичайно влаштовують зустріч із друзями. У наш час на Стрийщині дівочі вечірки перестали бути виключно частиною весільного обряду. Досить поширеним став звичай проведення дівочих вечірок просто для відпочинку в колі близьких друзів без чоловіків.

Наречена може дозволити собі вільності, як зазначають респонденти: випити, поспівати, потанцювати і поговорити про минулі дні юності. Вдатися до спогадів і поділитися з подругами планами на майбутнє. Зараз стали популярними гулянки в кафе, чи на природі, або в

сауни з пивом і хлопцями-масажистами, відчувається західний варіант проведення подібного заходу. Виходячи з цього досвіду, наречена напередодні весілля, щоб намиливатися на сторонніх красивих чоловіків влаштовує таке ось стриптиз-шоу для дівчат. А можуть і обмежитись жіночим товариством³.

Як зазначає Марія Іванівна, сам сценарій може бути самим незвичайним: все залежить від бажання молодої і від її можливостей. У деяких випадках наречена влаштовує дівич-вечір за декілька днів до весілля, щоб не виглядати втомленою в день одруження. Зараз на Бойківщині прижився звичай обмінюватися з нареченою на згадку подарунками. Не обов'язково, щоб вони були супердорогими, досить невеликих маленьких подарунків-сюрпризів, але таких, які достатньою мірою відповідають смакам подружок і нареченої. Невеликі сувеніри завжди нагадуватимуть про молоде життя⁴.

Обряди молодіжного вечора в сучасному весільному обряді символізують прощання молодих з дівочтвом і парубкуванням. Створювана обрядом емоційна атмосфера (піснями, атрибутикою) допомагає майбутньому подружжю зрозуміти серйозність переходу в інший статус, усвідомити свої нові обов'язки не тільки один перед одним, а й перед батьками⁵.

Барвінковий обряд дуже давній. За значенням і символікою є тотожним коровайному обрядові, який побутував на більшості території України. Він власне і розпочинав весілля та символізував освячення шлюбу громадою і включав цілий ряд обрядових дій: збирання барвінку, материнське благословення на плетіння вінків, їх виготовлення і одягання.

У традиційному суспільстві йшли по барвінок молодіжною громадою з музикою, обов'язково молода йшла з друзками та малим хлопцем⁶.

У Карпатах здавна поклонялися культу вічнозеленої рослини, відгомін чого зберегли для нас традиції сімейних обрядів. Про давність походження барвінкового обряду свідчить і ритуал проголошення прощі перед завиванням вінка. Раніше тільки староста благословляв плести ("звивати") вінки і проголошував від імені молодого "прощу". Вклонявшись усім присутнім говорив: "Просить той пан молодий, насамперед Господа Бога, сестер, тіток, вуйків, нанашок, роду ближнього і дальнього. Щобисти йому благословили барвінок на вінець". Проказує тричі прощу і тричі поклоняється.

Як зазначає Осташ С.Є.: "В сучасному весіллі також першим етапом являється обряд "Плетіння вінка", який проводиться в п'ятницю після обіду. Майстриня з плетіння весільних вінків – хрещена мати, або побожна жінка і не вдова плете вінок приспівуючи:

Збірная днинонька субота.
Збирала Маруся подружок,
Посадила їх поза стіл,
Завдала вона їм роботу:
Зелений барвінок складати –
Рутяний вінок звивати.
В долину, панянки, в долину
Та й по червону калину
Та й по зелений барвінок⁷
Молодій нашій на вінок⁷.

На "вінок" ("вінокплетення") до молодої збирається здебільше молодь, навіть та, яка запрошена на весілля. Перше той зібраний барвінок висипають на стіл і просять благословення у Бога та батьків.

Потім всі сідають за стіл з розсипаним барвінком і хрещена мати нареченої, руками якої "сама Пречиста" благословляє молоду, починає виплітати той вінок⁸. Для цього вона бере пучечок (стеблину) з трьох листочків-стеблин і зв'язує їх ниткою. До готового першого пучечка щільно прив'язує такий же наступний букетик барвінкового зілля. Після цього хрещена мати подає почате старшій дружці. Дівчата ж тим часом розбирають барвінок, вибирають кращі листочки для вінка, складають їх на купку, з якої бере вінок плетениця.

Як зазначає, Марія Іванівна, під час плетіння віночка дівчата й молодиці співають. Спів супроводжує дійство, служить своєрідним замовлянням, щоб віночок (доля для молодих)

вдався гарним. Цікаво, що молода на весільних обрядах ніколи не співає. Від її імені, як правило, співає перша дружка.

Вийте, дівоньки, собі і мені.
Собі звийте з рути-м'яти,
Мені звийте з барвіночку...

Листки барвінку для весільного вінка, складають по три: один найвищий, посередині, а два менших збоку. Такі " букетики" перев'язують ниткою, туго накладають один на один, і знову перев'язують. Коли плетиво сягнуло такої якої треба довжини, то два його кінці зшивають до купи, щоб зробився обруч. Так з'являється справжня барвінкова корона для нареченої⁹. У деяких селах Стрийщини чіпляють ще калину.

Коли віночок закінчений, покладений на рушничку чи тарілці з вишиттям, то запрошують батьків поблагословити то плетиво. При цьому співають:

"Благословіте віночки
Для зятенька й дочки.
А чи вдатний,
Зато перший і остатний..."

Батьки благословляють вінки словами: "Хай Бог ті благословит, і я благословляю!" По тому батьки кланяються і дякують дівчатам та плетениці, що прийшли, пошанували доньчине дівоцтво і виплели такий гарний вінок (долю).

Потім ці вінки зберігали в коморі у молодой. До останнього часу плетені вінки тримали над головами молодих під час церковного вінчання. Проте сьогодні майже всюди використовують корони, які дружба й дружка тримають над головами молодят¹⁰.

Барвінковий обряд в окремих селах на Стрийщині виступав у головній ролі, подекуди заміняючи коровайний, а частіше існуючи паралельно з ним.

У наші дні обряд плетіння весільного вінка, на жаль вже відходить у минуле, однак пар, які бажають провести собі цей обряд, на даний час, хоч і меншає, але все-таки батьки, бабці намагаються зберегти цю традицію.

На Стрийщині, як і в більшості регіонів і областей України, головним атрибутом весілля був весільний коровай. Весільний хліб був тим елементом, який об'єднував цілу систему весільних обрядових дій. Відповідно до усталеної коровайної традиції, крім власне короваю випікалося й багато іншого весільного хліба: гільце, калач, весільні їжачки, калачики тощо, кожен з яких виконував свою обрядову функцію у цілісній весільній драмі¹¹.

Головним символом весілля був коровай (його відсутність на весіллі сприймалася за знак неповноцінності, навіть незаконності весілля) тому саме він слугував за атрибут найдраматичніших весільних дій: благословення молодих, покривання молодой.

Очевидно, однією з найдавніших традицій випікання короваю, слід вважати ту, коли кликали представниць з обох родів і випікали спільно один коровай під супровід пісень. Починалася церемонія виготовлення короваю під благословення матері. Добре спечений коровай символізував щасливу долю молодого подружжя, а тому жінки дбали про тісто особливо.

При вчиненні, вимішуванні короваю та виробленні тіста не допускалася навіть недобра думка, яка могла б зашкодити приготуванню обрядового хліба.

Обрядовий хліб добре випікали жінки, щасливі в подружньому житті. Вони зносили борошно, масло, яйця, що символізувало колективну опіку шлюбом молодят. І неодмінно прикрашали його барвінком, вівсом, колосками пшениці, жита, які несли глибоке символічне навантаження – мали забезпечити міцність шлюбу, щастя й добробут.

Магічною силою плодovitості наділялася вода, в якій коровайниці мили руки¹².

Не дай Боже, щоб були присутні вдови, чи нещасливі в подружжі, розлучені жінки – це віщувало нещасливість в шлюбі молодих.

На сьогодні, обряд випікання короваю уже відійшов. Його частіше замовляють в кухарок, чи кондитерських пекарнях, можливо, в рідкісних випадках можна простежити випікання весіль-

ного хліба дома. За нових соціально-економічних і культурних умов сам обряд зазнає суттєвих трансформацій, хоча основа залишається традиційною.

Загалом коровайний обряд спрямований на благословення молодої сім'ї на щастя. Особливості свідчать про збереження, хоч і не в цілісності, вірувань у всемогутню силу слова, води, сонця, які продовжували і забезпечували життя. Ритуальний розподіл короваю відбувався відразу після покривання молодої і символізував єднання двох родів та прилучення до них молодих.

З давніх-давен до нас прийшов обряд викупу молодої. В день весілля молодий знає, що має приготувати викуп за свою дружину. Для хлопців він готує горілку, а молодшій сестрі молодої мусить придбати гарний подарунок інакше вона не віддасть взуття нареченої.

Після викупу молодята поверталися до хати, тричі били поклони й просили благословення у своїх батьків та рідних. "Мати дівчини кропила їх свяченою водою на щастя й розбивала тарелі з-під води до землі. Дорогою до церкви, наречені вклонялися усім, кого зустрічали, незважаючи на те, чи "знайома їм ця людина"¹³.

Колись, як зазначають очевидці, з решти барвінку дружки робили букети для дружбів і гостей, зараз їх просто купляють, оскільки приготування їх займає багато часу. Ще дівчата використовували його для прикрашання весільної світлиці-палатки. Для цього барвінок чіпляли навхрест над вінками і над дверима. Знак хреста на весіллі це не тільки оберіг, благословення, а й знак єднання двох начал (чоловічої вертикалі та жіночої горизонталі), тому перед молодятами на бенкеті клали одну миску на двох і дві ложки навхрест. Зараз в сучасному селі ці атрибути традиційного весілля зникли. На даний час, збережено, попри всі ідеологічні викрутаси, рушники, як символ Долі, єдиної спільної Дороги. Дівчата і нині вишивають рушники (або купують); як і у давнину купують молодому сорочку і подарунки найближчим родичам. У сучасному весіллі багато ігрових моментів, жартів, співів, але щораз менше співає молодь, бо вплив сучасної культури, глобалізаційних процесів торкнувся глибин; в бойків все частіше рідшають дії під спів пісень.

Другий етап, який виділяють очевидці, це благословення в хаті молодого. Як розповідає Стефанія Устимівна: "Перед виходом з батьківської хати наречений просить благословення. В основному благословляють тільки батьки, хоча в деяких селах Стрийщини молодий кланяється також сестрам братам, дідусям з бабцями, а то й сусідам. Є дуже багато різновидів поклону, однак найчастіше молодий кланяється тільки батькам, які стоять чи сидять з іконою або хлібом, залежно від району та традиції в родині. Наречений, вклонившись та попросивши благословення цілує ікону і хліб, а потім батьків і так тричі. Спочатку молодий просит благословення в батька, а потім в матері. Якщо крім батьків благословляють інші родичі, то вклонившись матері наречений кланяється дідам, бабам, братам, сестрам, а тоді вже дальнішій родині. Батьки ж благословивши словами роблять іконою чи хлібом символ хреста"¹⁴.

Після благословення незаміжні дівчата виводять молодого на вулицю. Вони називаються свашками, їх має бути дві і саме вони супроводжують молодого до брами молодої. На подвір'ї мама нареченого окроплює свяченою водою кропилом, зробленим з мирти перше за все нареченого, потім гостей та машини, в яких молодий та весь його почет поїде викуповувати молоду. Кроплячи, як зазначає інформаторка, мама обходить всю весільну громаду тричі за рухом сонця. Після цього свячену воду, що лишилася ллють молодому під ноги. Дуже рідко нею виливають доріжку до брами чи авто. Тарілку, в якій була свячена вода, розбивають об поріг. Тоді спереду машина молодого зі свашками, а за ними і весь супровід їдуть до молодої. Дружки в основному їдуть в машині зі старостою, старостівною та короваєм, бо вони стануть основними представниками молодого в торгах за наречену¹⁵.

Третій етап – "брама". Так, в основному називають процес викупу нареченої. Назва походить від того, що дорогу перед будинком нареченої перегороджують столом, на якому обов'язково має бути ікона, пляшка горілки, м'ясні та солодкі страви. Браму ставлять, в основному, хлопці, які живуть на вулиці, далекі друзі чи однолітки нареченої, які не є запрошеними на весілля. Хоча дуже часто в цьому дійстві беруть участь і брати та родичі молодої і запрошена молодь. Колись з боку нареченої були тільки хлопці, які й намагалися не відпустити дівчину, але тепер цей обряд на Стрийщині чисто символічний. До речі, про суму викупу та інші особливості варто поговорити заздалегідь, щоб жартівливе дійство не переросло в справжні об-

рази, а то й бійку. Очевидці кажуть, що траплялося й таке, що через непорозуміння на брамі зривалося весілля. Отже, варто знати, на скільки сприймаються жарти. Дуже важливо вчасно відчувати, щоб не перегнути палку. Як зазначила, Марія Іванівна: "Якщо будь-хто привітався за руку з протилежних сторін – торг вирішено і браму забирають. Отож, якщо ви стоїте з боку молодої, а по той бік стола ваш кращий друг, з яким ви вчора пили на парубочому вечорі, – не спішіть до палких привітів, бо за молоду можете не взяти ні пляшки. Тоді варто ховатися подальше від розлючених запорожців. Часто на брамі замість горілки можуть подати воду. Тому вміст кожної пляшки, якби надійно закритою вона не виглядала, варто не лише понюхати, а й скуштувати"¹⁶.

"Традиційно на Стрийщині грошовою одиницею для викупу була горілка, хоча зараз просять ще й гроші, але це запозичений звичай і появився лише з радянською окупацією. Зазвичай ставлять по пляшці горілки на кожен край стола і пляшку посередині. Кількість може бути збільшена, тому в багажнику варто мати принаймні ящик горілки. Також варто запастися на той випадок, якщо поставлять ще браму десь на початку чи посередині вулиці. Таке трапляється вкрай рідко, але буває," – каже Іван Михайлович¹⁷.

Молодий участі в торгах не бере. З його боку торгуються дружби та старости, а допомагає вся решта громада. Процес торгу супроводжується куштуванням горілки з обох боків. Традиційно спочатку кушують з пляшки, що була на столі, тобто зі сторони молодої. Потім дружба приносить кілька пляшок горілки, з однієї й беруть пробу. Кожна сторона намагається якомога легше сприйняти міцний напій опонента, аби показати, що градус слабенький. При цьому часто не закусують, мовляв, нема після чого. Інколи для того, щоб показати, що горілка справді не розбавлена, дружби наливають дегустатору молодої в склянку, а собі в келих-наперсток. Коли ж опоненти кажуть, що це не чесно, дружби відповідають, що домовлялися скуштувати по келиху горілки, а ось по якому ніхто не говорив, а від налитого на брамі відмовлятися не можна¹⁸.

Часто з боку молодої виводять підставну "молодуху". Основним її атрибутом є величезний живіт з подушки та лялька на руках. Часто в молодуху перевдягають чоловіків.

Коли вже нарешті сторони домовляються і забирають з-посеред дороги стіл, виходить молода. Тут вже відбувається своєрідний торг: хто до кого ближче підійде. Наречений намагається виманити майбутню дружину за браму, а наречена навпаки – притягнути нареченого якомога ближче до двору. Хто кого більше переманить на свій бік – той і керуватиме в сім'ї. Нарешті, коли вже молодята на відстані кількох кроків, наречена спочатку тричі кланяється молодому, а потім він їй. Молода причіпляє майбутньому чоловікові на ліву сторону бутоньєрку (букет з квітів), який купує наречена¹⁹.

Поклін в хаті молодої. Як зазначив інформатор, Іван Михайлович: "Після брами молода запрошує всіх до хати. Бажано, щоб не було тісно, до хати йти тільки батькам, старостам, дружбама та найнаближчим родичам молодого. В хаті молодята просять тричі благословення в обох батьків та родичів. Тут вже кланяються усім присутнім. Батькам по три рази, а всім решту можна й по разі. Молодята просять благословення порізно. Після цього обряду молоді виходять в двір. Тепер вже мама молодої теж окроплює молодят та гостей свяченою водою, а батько посипає цукерками, перемішаними з зерном та копійками. При цьому наречені стоять окремо: він – з дружками, вона – з дружбами. Виходячи з подвір'я, молодята тричі кланяються гостям та сусідам. При цьому варто врахувати, щоб присутні стояли перед молодятами. Якщо ж вони розташувалися, наприклад, півколом, доцільно вклонитися лівому, правому крилу та посередині. До шлюбу молодята теж їдуть порізно. Спочатку їдуть старости з хлібом, за ними наречена з дружбами, далі наречений з дружками, а потім всі гості"²⁰.

Важливою частиною є взяття молодими шлюбу в будинку сільської ради і одержати новий статус молодого подружжя. Їх супроводжують батьки, дружби, дружки і хрещені батьки. Укладання шлюбу проходить урочисто і за народними традиціями: розстеляють весільні рушники, поздоровляють і дарують квіти, а також повинні бути хліби. Туди потрібно взяти бокал (один на двох) та пляшку шампанського. Як зазначає інформатор, при собі варто мати 100 гривень на різні додаткові витрати. Сама процедура шлюбу триває до 10 хвилин і ви вже виходите з іншого боку з свіжими печатками в паспортах та новим документом одним на двох. Робите знімку на пам'ять, і тепер ви офіційно чоловік і дружина. Однак за традицією до церкви молодята ще їдуть в різних машинах²¹.

Вінчання у весільному обряді є вкрай важливою процедурою, без неї весілля не відбувалося, проте одна вона не могла слугувати, за народно-правовими уявленнями, єдиною підставою до визнання шлюбу. Однак в екстремальних ситуаціях звичай відходив на задній план, уступаючи місце церковному шлюбові. До таких екстремальних випадків можна віднести, по-перше, бідняцькі, сирітські одруження, коли брак коштів змушував молодят обмежитися тільки вінчанням. По-друге шлюб проти волі батьків²².

Вінчання можна вважати необхідним компонентом весільно-шлюбного комплексу, що, попри все, зрісся з суто світськими обрядодіями і навіть значною мірою набув, за словами В.К.Борисенко, специфічних елементів магічного і символічного характеру²³.

Тому дуже важливою частиною автентичного бойківського весілля є недільний обряд вінчання в сільській церкві, який супроводжується великою кількістю обов'язкових дійств.

Історичні відомості дають підставу вважати, що церковне вінчання й офіційне освячення санкціонування шлюбу в давніші часи безпосередньо не поєднувалося з народною весільною обрядовістю і нерідко було відокремлене від неї в часі, хоча згодом воно органічно вросло в неї, стало одним з її обрядових актів і навіть увійшло до системи ритуальних і магічних дійств та ворожінь (наприклад, тримання нареченою цілушки хліба в пазусі під час самого вінчання, яку наречені з'їдали, виходячи з церкви, та ін.)²⁴. В XIX – XX ст. українці Бойківщини ідучи до церкви брали ікони: "молодий – Ісуса, а молода – Матір Божу", а на сьогодні лише в окремих селах Стрийщини зберігся цей звичай. Сама церемонія шлюбу відбувається дуже тепло, оскільки ви в священика єдині і найулюбленіші в цей день, платня священику в давні часи була переважно натуральною або грошово-натуральною: поросся, яйця, борошно. На даний час тільки грошовою і обов'язково з пожертвою на храм²⁵. Після цього священик повинен був здійснити " оповідь " у церкві, тобто кілька разів на службі Божій оголосити про майбутній шлюб, розпитуючи у присутніх, чи ніхто не проти, чи не має причин, які б завадили укладанню шлюбу. Ця процедура має назву на усіх теренах Бойківщини "заповідь". Перед вінчанням і зараз, і в давнину молоді обов'язково сповідалися і причащалися, а також благословляли іконами, і такі ікони мали в народі назву "благословення"²⁶.

Як бачимо, при усій різноманітності окремих елементів благословення, сталими атрибутами є хліб, ікони, які мають абсолютно символіко-юридичне навантаження.

Усі ці факти свідчать про те, що очевидно, не варто протиставляти вінчання весіллю, а доцільно розглядати весільний обряд як своєрідний звичаєво-правовий договірно-зобов'язальний комплекс. Саме комплексність є найважливішою ознакою весільного обряду. Шлюбна звичаєва угода демонструє кілька рівнів договірно-зобов'язальних відносин: поміж молодими, поміж батьками, поміж молодими і молодіжною громадою, поміж родинами молодих і сільською громадою, поміж молодими і церквою.

З церкви молодята виходять вже разом. Наречена перечіпляє весільний букет (бутоньєрку) своєму законному чоловікові на правий бік. Ось тепер вже серйозний одружений чоловік – табу, але й нова спокуса для дівок. Потім молодята з'їдають одну цукерку на двох і кидають солодощі гостям на потіху дітям та бабцям, які теж намагаються спіймати цукерку²⁷. Досліджуючи сучасні весільні повір'я я вкотре пересвідчуюсь, що людей, які не вірять у ці прикмети, фактично нема. Якщо є, то дуже мала кількість. Чому? Бо глобалізація руйнує певну стабільність людини – економічну, культурну. І в таких умовах віра людини тільки міцніє. Цікаво, що нині в містах, навіть більше вірять, ніж у селі, де й зародилась традиційна культура. Далі продовжує Микола Іванович, – "А потім прогулянка. З часу використання на весіллях найманих фото- відео операторів, традиційно після вінчання молоді їдуть на прогулянку. Для одних це найінтересніша частина весілля, а для інших – найвиснажливіша. Традиційно прогулянка з фотосесією найбільше до вподобання нареченій. Коли ж іще відчуєш себе в центрі уваги, а майже кожна дівка то любить зараз. Не те, що колись, не було ніяких фотографів, а тим більше відеокамер. Традиційно гуляти молодята ходять в міський Стрийський парк.

Нарешті помучені, голодні, але щасливі молодята добираються до машин і весільний кортеж їде додому, де вже чекають батьки, гості та накриті столи. Нарешті, позаду опинився шалений марафон благословінь, переїздів, викупів молодої, громадських та церковних церемоній укладення шлюбу, фотографування. А там батьки уже повинні приготувати їм святкову зустріч"²⁸. Нині їх можна зустрічати і на вулиці перед будинком, і в палатці ближче до музикантів.

Другий варіант найбільш поширений для сучасного бойківського весілля. Перед входом до весільної палатки шикуються батьки, мами та старости. Батьки тримають в руках пляшку шампанського, 2 – 6 бокалів, але якщо 2 то тільки для молодих, якщо 6 – то і для всіх батьків. Раніше молодих зустрічали горілкою. Мама тримають на рушнику хліб із сіллю, старости тримають короваї. Молоді підходять і їм кланяються тричі. Зараз в селі з'явився такий звичай, щоб молодий ніс молоду від машини на руках, мами і тати по черзі вітають молодих, стукаються бокалами і п'ють. Молодята трохи залишають у келиху і виливають через плече, далі відщипують, відкушують по кавальчику хліба, макають у сіль і їдять. Якщо обидві мами тримають по хлібині, то молоді відщипують (відкушують) від різних хлібин. Також прийнято бити бокали після виливання залишків шампанського. Одразу зазначу, що це не бойківський звичай, а поширився в другій половині ХХ ст. В сусідньому селі, Завадові, як виявилось, молодих ще таки зустрічають горілкою, здебільшого це самогон, чи навіть "борачинка" (вид самогону з цукрового буряка)²⁹. В такому випадку вони змушені випити по три чарки горілки, практично не закушуючи. Після цього проходять до весільної зали, бо зараз стало модним винаймати сільський зал для святкування, а дехто ще просто ставить шалаш (палатку).

Одразу розповім про звичай, коли молодих зустрічають на порозі і перед ними символічно закривають двері. На порозі неодмінно має бути овече руно, на яке мають наступити молоді, як розповіла респондентка, цей звичай був поширений в ХІХ – на початку ХХ століття, а на сьогодні він майже зник.

Отже, зустріч молодих на вулиці є традиційною, але має й свої недоліки. Якщо музиканти грають тільки на синтезаторі, музичного оформлення на вулиці не буде. А другим моментом є непередбачуваність погоди. Якщо піде дощ чи сніг, буде спека чи холод – гостей доведеться тримати на вулиці.

Зустріч молодих в шалаші, чи залі, як я зауважила, схиляється уже зараз до сучасних звичаїв. Ближче до музикантів, де є більше місця і ближче до входу ставиться столик. На цьому столі стоїть пляшка шампанського (горілки), стоять бокали (2 чи 6 штук), знову ж таки може бути хліб із сіллю, короваї. чи просто плячки – фірмова випічка бойків. Може також на столі стояти іконка. Церемонія зустрічі нічим принципово не відрізняється від "вуличної", але має позитивні сторони: гості чекають не на вулиці, музиканти завжди заграють марш для молодят, батькам для привітання можна дати мікрофон і їхні слова почують всі. На сьогодні, одним з успішних заходів є вибір тамади. Зараз побутує думка, що від нього залежить 90 відсотків успіху весілля. Тому до вибору ведучого відносяться дуже серйозно. Він відповідає за проведення бенкетного заходу. Зазвичай тамада починає свою роботу з моменту прийому гостей. Він же придумує святкові конкурси, стежить за музикою, проголошує тости, чи надає слово для них. Він же працює диктором "новин весілля", повідомляючи гостей про усі несподіванки³⁰. Послуги тамади зараз відчутно дорогі, тому на Стрийщині намагаються запросити активного старосту, обходяться без нього, а він в свою чергу повинен бути заможним і щирим, веселим і дотепним.

Наступний етап вітання молодих (дарування, перепій). Після церемонії зустрічі батьками наступає момент, коли молодята можуть привітати і гості.

Тепер на столі для вітання молодих уже в більшості випадків присутня або тарілка, накрита серветкою, чи широкий кошачок з серветкою. Сюди гості будуть складати свої інвестиції у фонд молоді сім'ї.

Молодята щасливі і втомлені стоять за столиком, або трохи збоку, дружби розташовуються від них по обидва боки. Першими молоду сім'ю за традицією вітають батьки. Як правило, їх подарунок найбільш значущий. Далі в привітальну колону шикуються всі гості. Раніше дотримувалися жорстокої субординації по черговості вітань: батьки, бабусі з дідусями, брати і сестри, хрещені батьки і так далі, а зараз цього немає, хто швидше прийшов, той і вітає.

Музики грають марші, один дружба забирає в нареченої вже подаровані квіти і кладе їх у вази. Другому дружбові наречений передає коробки і пакунки з речовими подарунками. Дружки в цей час вішають бутоньєрки (букетики) гостям, котрі вже привітали молодят. Чемні гості за це дають їм трохи грошей. Але це ще не всі видатки грошей гостями. Порядні гості завжди підійдуть до музикантів, привітаються за руку, подякують за марш і залишать гроші.

З цього моменту починається активна робота весільних старостів. Їх, як правило, буває

двоє на весіллі. Один з боку родини молодого, другий – з родини молодої. Вони повинні гостей провести до столу. Зазвичай гості нареченого сидять напроти нареченого, гості нареченої – напроти нареченої. Окрім цього, старости повинні дуже добре знати своїх гостей і посадити їх так, щоб всі гості були хоч трохи між собою знайомі.

"Сучасні наречені, як каже Марія Іванівна, задля зручності перенесли обряд вітання молодих із кінця весільного дня до його початку. Адже невідомо, чи кожен гість буде спроможний тверезо витримати усю забаву. Краще нехай подарує те, з чим прийшов, і забавляється на славу. Відтак з'явився сучасний забобон. Усі даровані гроші наречена має зібрати на купку і сидіти на них упродовж всього дня. Це сприятиме, мабуть, так гадали ті, хто придумував, добробуту та фінансовому забезпеченню молодої сім'ї у подальшому житті"³¹.

Коли всі гості зайняли свої місця за святковим весільним столом, настає черга молодят. На традиційному весіллі мами молодят перев'язували їм руки вишитим рушником і заводили їх до столу. Зараз молодята самі заходять до столу за свої місця. В бойківських традиційних варіантах музичним супроводом слугує козацький марш. Тепер це вже може бути й марш Мендельсона або інша музика на вибір молодят.

Окремо хочу розповісти про сучасні звичаї в селі Голобутові. Все більше використовують струнні квартети для моменту вітання. Зазвичай молодята розташовуються чи в невеликій альтанці (якщо на вулиці), чи під квітковою аркою, десь поруч знаходиться струнний квартет, який найчастіше виконує класичні твори. Гості вітають молодих, дружки не вішають бутоньєрки, а просто мило посміхаються, старости не розсаджують гостей. Зрештою, бачимо вхідження європейських елементів у сучасне бойківське весілля³².

Початок загальної частини весілля завжди однаковий. Всюди і завжди вона розпочинається з молитви за здоров'я молодят. Це стосується і традиційних бойківських весіль, і сучасних, і, навіть модернових з європейськими елементами.

Дуже хорошою прикметою є присутність на весіллі священика. У такому випадку молитву промовляє він. Якщо його немає, тоді цей почесний обов'язок виконують старости. Вони виходять перед весільною громадою і старший промовляє молитву.

Часом, на весіллі старост немає, то молитву може промовляти найповажніший чоловік в родині. Жінка зазвичай молитву не промовляє. Це пов'язано з тим, що чоловік асоціюється в народі із священиком.

Почесне право першого тосту на весіллі має мама нареченої. Наступними йдуть тости мами нареченого, батька нареченої та батька нареченого. За звичай впродовж весілля свої вітання-тости говорять найближчі родичі, як то: бабусі і дідусі, хрещені мами та батьки тощо. Привітання-благословення батьків бувають поетичними³³.

Деколи батьки вітають і простими щирими словами від душі:

"Щастя, радість і кохання хай будуть поруч кожен час
Здійснилося оте бажання, що назавжди з'єднало Вас
Ви поєдналися серцями і стали вдвох на рушничок
І ми бажаєм Вам з роками гарненьких, милих діточок
Нехай кохання не зів'яне, за це наллете нам вина
За Вас (Ірина та Богдане) ми радо вип'ємо до дна!"³⁴

Найбільш популярний тост серед бойківчан, який лунає на всіх весіллях є тост-марш:

"Хай Господь всевладний
Їх охороняє,
А Пречиста Діва
Долю посилає.
Щоб пізнали ласку
Від людей, від світу
На добро і радість
На многії літа"³⁵.

Переходом між першим застіллям та танцями слугує перший танець молодого подружжя. Згідно традицій минулого століття це має обов'язково бути вальс. Але, як показує практика, сучасні молодята просто не вміють його танцювати. Тому краще не мучити себе і вибрати хорошу повільну мелодію, яка близька обом молодятам. Ще одним варіантом вирішення цієї ситуації є постановочний танець. Зараз є достатня кількість хореографів, які за кількість занять можуть поставити нескладний і ефектний танець, але то вже залежить від бажання і можливостей молодят.

Перед початком танцю дружки прикрашають танцювальний майданчик створюючи образ серця чи то зі свічок, чи то з пелюсток троянд, чи в будь-який інший спосіб. Молодята заходять всередину цього серця і там танцюють. Всі весільні гості створюють велике коло навколо серця з молодим подружжям і, тримаючись за руки, танцюють. Це коло має символізувати родинне коло, єднання двох родин в одну велику, максимальну підтримку всієї родини для молодої сім'ї. Грає класичний весільний вальс. Зараз квіти і викладання серця є дещо застарілим і найзаможніші замовляють піротехніка і наприкінці танцю запалюють холодні вогні, або вистрілюють хлопавки з сердечок, які також мають піротехніки. Після танцю молодятам традиційно кричать: "Гірко!" Вони цілуються, а всі гості готуються до активних танців³⁶.

Коровай, як неодмінний атрибут весілля, присутній завжди. Але тільки в кількох селах на Стрийщині залишилася традиція його розподілу. Як це проходить розповідає Марія Іванівна: "Коровай на весілля, як правило, два. Один випікається в родині молодого, другий – в родині молодої. Наприкінці третього застілля обидві свахи разом з друзями починають різати коровай. Дружба говорить приблизно такий текст: "З під зеленого дуба, де барвінок в'ється, від молодого та молодої коровай шлеться. Десь там має бути стрийко (батька молодого рідний брат) з родиною. Гоп, гоп, гоп. Музиканти сто літ". В одній руці він несе кавалок короваю, а в другій тримає імпровізований дзвіночок. Музиканти виконують щось пафосне³⁷.

Наступним етапом є так зване "розмолодичування нареченої" – знімання вельона, а зараз це носить назву кидання весільного букета.

На сьогоднішній день для завершення основної частини весільної забави практично використовують на рівних дві традиції. Це знімання вельона (розчісування, розмолодичування) – бойківський традиційний весільний звичай. А сучасними придумками в свою чергу стали кидання букета і підв'язки молодої.

Музиканти виконують пісню "Горіла сосна, палала". По центру танцювального майданчика ставиться крісло. Потім на нього кладуть подушку. На це крісло сідає наречений, наречена на коліна. Але спочатку вони танцюють під цю мелодію, і наречений мусить зловити її в танці. Всі незаміжні дівчата виходять наперед і стають в коло. Свекруха з друзями підходить до нареченої і, з допомогою дружок, знімає вельон. Після цього дістає хустину і пробує пов'язати її на голову нареченої. У сусідньому селі цей обряд виконує безпосередньо сам наречений. Після цього, чи свекруха, чи молодий дістає хустину і пробує пов'язати її голову нареченої. Остання три рази не дається. Після чого свекруха, чи молодий дарує нареченій подарунок (зазвичай це ювелірні прикраси) або кланяється вже майже невістці. Далі пов'язує хустину молодій на голову, та вже не пручається. Із зав'язаною хустиною молода піднімається з колін молодого, кланяється свекрусі, цілує її і робить з нею кілька символічних танцювальних па тримаючи свій вельон на плечі в свекрухи. Існує ще один момент, в який наречена дарує подарунки родині нареченого. Перетанцювавши зі свекрухою, молода знову кланяється йому, цілує і дарує подарунок. Ця процедура повторяється зі всіма братами та сестрами, бабусями та дідусями нареченого. Тільки, якщо в нареченого є молода незаміжня сестра – їй вельон вдягається на голову. А якщо в нареченої незаміжня сестра, наступною до танцю запрошується саме вона. Вельон, відповідно, одягається на голову. Далі наречена перетанцює з першою, другою дружкою і всіма незаміжніми дівчатами. Запрошуючи дівчину до танцю необхідно гарно поклонитись, поцілувати, одягнути вельон на голову, зробити кілька танцювальних па, знову поклонитись, зняти вельон і знову поцілувати. Перетанцювати потрібно зі всіма незаміжніми дівчатами навіть найменшого віку (навіть з дошкільнятами). Часом зустрічається звичай, згідно з яким наречена, після незаміжніх дівчат, перетанцює з неодруженими хлопцями³⁸.

Коли молода перетанцювала зі всіма дівчатами, вона складає в кілька разів вельон і, ви-

соко тримаючи його в руці, закриває очі, крутиться на місці та кидає навмання дівчатам. Вважається, що хто з дівчат зловить, та найближчим часом вийде заміж.

В осучасненому варіанті цього звичаю нареченій знімають вельон, але кидає вона весільний букет. На такий випадок краще приготувати, максимально наближену до весільного букета копію. Справа в тому, що оригінальний весільний букет має тверду і важку пластикову ручку, яка при невдалому кидку, може заподіяти серйозну травму³⁹.

Західна весільна мода активно пускає своє коріння і в обрядову частину бойківського весілля. Все частіше можна побачити церемонію кидання весільного букета та підв'язки молодої. Виглядає це приблизно так за словами Бойко М.В.: "всі незаміжні дівчата стають під одну стіну в одну чи дві лінії. Молода, стоячи спиною до них, закриває очі і кидає їм через плече свій весільний букет. Завдання дівчат схопити його. Хто його швидше схопить – той незабаром вийде заміж".

Після цього в коло стають всі неодружені хлопці. Молодий сідає в центрі цього кола на стільчик. Молода танцює еротичний танець, ставить ногу на стільчик молодому між ноги і високо піднімає плаття. Молодий знімає зубами з ноги підв'язку і кидає навмання нежонатим хлопцям. Хто з них зловить – той незабаром одружиться.

На бойківському весіллі після того, як молода кинула вельон, вся весільна громада разом співає "многая літа" молодим, батькам молодих, бабусям і дідусям, братам і сестрам, друзям і дружбам, старостам і старостівнам, всім гостям, які прийшли на весілля, весільним господарям і поварам, музикантам, фото та відеооператору, словом всім, хто долучився до весілля. Після цього батьки та молоді запрошують гостей до столу випити "на коня". Весілля на цьому може не закінчуватися. Активної подачі страв за столом вже не буде, але годину – дві ще можна потанцювати.

На весіллі після кидання весільного букету та підв'язки нареченої, гості та молодята танцюють спільний танець в колі⁴⁰.

Після знімання вельона і зав'язування молодій хустини, часто відбувається розрізання весільного торта. Молодята, тримаючись за руки, разом беруть ніж, відрізають з торта першу скибку і кладуть її на блюдце. Це символізує їх першу спільну роботу, як молодої сім'ї. Тримаючи це блюдце в руках, маленькими ложечками годують один одного цією скибкою торта. Це має символізувати, що віднині вони один одному будуть дарувати тільки солодкі хвилини. Після цього торт розрізається і ним частуються усі гості.

"Коли гості та родичі достатньо позабавлялися, надходив час прощання. Адже наступного дня новоспечена дружина мала б пригощати гостей. Колись намагалися, навіть всіляко їй в цьому перешкодити – ховали продукти, били посуд, щоб молода господиня усвідомила, що її чекає нелегке подружнє життя. Тому закінчувалася веселість і починалося нове самостійне життя для двох молодих людей"⁴¹.

У бойківських весільних обрядах, які склалися віками, все має своє місце, своє значення, свою глибоку символіку; все налаштоване "накликати" молодятам злагоду, багатство і щасливу долю. Проте, на жаль, чимраз рідше ми зустрічаємось зі своїми весільними звичаями, чимраз частіше запрошуємо у своє життя чужоземні порядки, а разом з ними приходить зміна символів (часто їхнє забарвлення), зміна світосприйняття, світогляду. Розмаїті стрічки у вінку замінила біла "фата", барвінок у віночку молодої – гілочки мирту. І ще багато чужих нововведень встигли стати нашими і продовжують (не без нашої активної участі) приходити до нас. Вони приживаються, поширюються і впливають на наше життя. Як саме? На це у кожного своя відповідь. Але, здається, що модне осучаснення не надто пасує до нашої ментальності, рідко наша душа озивається до нього радісною луною. Напевно не знаходить там того, що записане у генетичній пам'яті, напевно підсвідомо відчуває в ньому відсутність нашої прадавньої таємничості, зворушливої душевності, величності, глибини змісту та відчуття єдності зі Всесвітом.

Етнографи пишуть, що звичаї є непорушним законом життя роду. Вони покликані, відповідно до родової особливості, формувати та оберігати людину від порушення ладу як у ній самій, суспільстві людей, онуків і правнуків. Проведення обрядових дій не може бути довільним, вони мають відповідати певним часовим змінам: у природі, суспільстві, житті роду та окремої людини. Скажімо, весільні обряди проводяться в період, що пов'язаний з астрономіч-

ними змінами в річному русі Землі й Сонця, змінами фаз місяця, впливом інших планет і сузір'їв. Родинні обряди проводяться в час вікових чи соціальних змін в житті окремої людини, сім'ї, роду. Всі ці обставини зумовлюють те, що обряд з одного боку інсценізує минуле, а з іншого – програмує майбутнє. Він сполучає в собі триєдине буття: світ пращурів, світ сучасників і світ нащадків. Він ніби є перехідним місточком, по якому земне переходить в небесне, а небесне відлунює в земному житті⁴².

Відродити традиції бойківської весільної обрядовості – зробити важливий крок до повернення скарбниці духовної культури, що має величезне виховне значення.

Весільна обрядовість українців належить до найбільш сталих етнокультурних явищ, у яких до наших днів збереглися архаїчні уявлення та вірування, окремі елементи різних історичних форм шлюбу та сімейних взаємин. Особливістю досліджуваного регіону є його природна віддаленість та відокремленість від промислово-економічних центрів, а тому добра збереженість норм звичаєвого права та релігійної моралі в побуті населення в цілому та у весільних обрядах зокрема. Публікація регіональних етнографічних матеріалів збагачує науково-джерельну базу української етнографії, дозволяє більш повно репрезентувати духовну спадщину народу.

Основу даної розвідки складають матеріали етнологічних експедицій автора в селах Нежухів, Завадів, Голобутів, Ланівка Львівської області. Матеріали згруповано і подано згідно з місцевим сценарієм весільного дійства, збережено умовно-діалектні особливості в назвах обрядовій та весільної атрибутики.

Весільні звичаї і обряди становлять вагомий підрозділ традиційно-побутової культури бойків. Вони мають глибоке гуманістичне спрямування, ідею утвердження високого морально-етичного статусу бойківської сім'ї, ролі та значення в ній людини. Багато архаїчних елементів і локальних різновидів, варіантів, як на мене, засвідчує давнину походження весільної обрядовості, її популярність і стійкість, незважаючи на проникнення міських елементів. Збереження та відродження традицій у сучасному побуті бойків, я вважаю, може бути чинником збагачення духовності сучасної людини, але для цього потрібно дати знання молодому поколінню.

¹ Цибульська О.О. Символіка образів наречених у весільній обрядовості та поезії. Диво-слово. – К., 1997. – С. 15.

² Українська етнологія. За ред. В.Борисенко. – К., 2007 – С. 348.

³ Зап. автором від Бойко О.Ю. 2009 р. в с. Завадові на Стрийщині.

⁴ Там само.

⁵ Українська етнологія. – С. 348.

⁶ Зап. автором від Грос М.М. 2009 р. в с. Нежухові на Стрийщині.

⁷ Зап. автором від Кравець М.М. 2009 р. в с. Голобутові на Стрийщині.

⁸ Зап. автором від Осташ С.У. 2009 р. в с. Нежухові на Стрийщині.

⁹ Зап. автором від Іванків М.І. 2009 р. в с. Нежухові на Стрийщині.

¹⁰ Зап. автором від Осташ С. У. 2009 р. в с. Нежухові на Стрийщині.

¹¹ Цимбалістий Б. Родина і душа народу // Українська душа: – К., 1992. – 36 с.

¹² Українська етнологія. – С. 342 – 343.

¹³ Зап. автором від Іванків М. І. 2009 р. в с. Нежухові на Стрийщині.

¹⁴ Зап. автором від Осташ С.У. 2009 р. в с. Нежухів на Стрийщині.

¹⁵ Там само.

¹⁶ Зап. автором від Іванків М.І. 2009 р. в с. Нежухові на Стрийщині.

¹⁷ Зап. автором від Зомбик І.М. 2009 р. в с. Завадові на Стрийщині.

¹⁸ Зап. автором від Олексин Л.М. 2009 р. в с. Завадові на Стрийщині.

¹⁹ Зап. автором від Зомбик І.М. 2009 р. в с. Нежухові на Стрийщині

²⁰ Там само.

²¹ Там само.

²² Гримич М. Вінчання у весільній обрядовості українців другої половини ХІХ – початку ХХ ст. // Етнічна

історія народів Європи. Вип. 27.– 2007.

²³ Борисенко В.К. Весільні звичаї та обряди на Україні. – К., 1988. – С. 71 – 72.

²⁴ Здоровега Н.І. Нариси народної весільної обрядовості на Україні. – К., 1974. – С. 56.

²⁵ Зап. автором від Іванків Л.В. 2009 р. в с. Нежухові на Стрийщині.

²⁶ Там само.

²⁷ Там само.

²⁸ Зап. автором від Бойко О.Ю. 2009 р. в с. Голобутові на Стрийщині.

²⁹ Там само.

³⁰ Зап. автором від Бойко Ю.Г. 2009 р. в с. Нежухові на Стрийщині.

³¹ Зап. автором від Іванків М.І. 2009 р. в с. Нежухові на Стрийщині.

³² Зап. автором від Бойко О.Ю. 2009 р. в с. Голобутові на Стрийщині.

³³ Там само.

³⁴ Там само.

³⁵ Там само.

³⁶ Зап. автором від весільних гостей 2009 р. в с. Нежухів на Стрийщині.

³⁷ Там само.

³⁸ Зап. автором від Грос. М.І. 2009р. в с. Завадові на Стрийщині

³⁹ Зап. автором від Кубик С.І. 2009 р. в с. Голобутові на Стрийщині.

⁴⁰ Там само.

⁴¹ Зап. від Іванків М.І., 1964 р.н. жительки села Нежухів на Стрийщині.

⁴² Микола Ткач "Диво роду". – К., 1995. – С. 28.

В статье рассматривается символика в свадебном обряде украинцев Бойковщины, процессы трансформации обрядности в конце XX в. – начале XXI в. Прослеживается стойкость отдельных элементов обряда. Автор показывает ценностный аспект в отношении современного человека к природе, традициям, хлебу, обычаям.

Ключевые слова: бойки, барвинок, девичник, культура, нация, трансформация.

The question of symbolism in the Ukrainian wedding ceremony in Boikivschyna region and transformation processes of the ceremony at the end of XX – beginning of XXI centuries were examined. Stability of certain elements of ceremony were traced. Especially important that in the article the valuable aspect in attitude of modern man to nature, traditions, bread, customs was shown.

Key words: fairy tales, wedding, periwinkle, girls evening, culture, nation, transformation.